

ALTERNATIVNI POGLEDI NA PSIHO PATIJU: OD PATOLOGIJE DO ADAPTIVNE ŽIVOTNE STRATEGIJE*

Boban Petrović*

Janko Međedović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Psihopatija je konstrukt koji već više od 200 godina privlači pažnju i praktičara i istraživača. Veliki broj istraživanja koja su do danas realizovana, a posebno u zadnjih 20-ak godina, daju značajan doprinos razumevanju ovog fenomena. U ovom članku se analiziraju različiti teorijski pristupi razumevanju psihopatije, počev od kliničkog konteksta, iz kojeg je ovaj konstrukt i potekao, i u kojem je skoro isključivo viđen kao oblik patološkog ponašanja, preko pokušaja da se psihopatija razume kao ekstremna manifestacija bazičnih crta ličnosti, do, konačno, sagledavanja psihopatije kao jedne adaptivne životne strategije, u okviru evoluciono-psihološke paradigme. U članku se daju argumenti u prilog ovom poslednjem stanovištu.

KLJUČNE REČI: *psihopatija / poremećaj ličnosti / bazične dimenzije ličnosti / adaptacija, / evolucionarna psihologija*

UVOD

Ponašajni, emotivni i interpersonalni obrasci reagovanja osoba koje nazivamo psihopatama vrlo su često tokom istorije prepoznavani kao važni

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: bobanpetrovi@gmail.com

* E-mail: jankomed@yahoo.com

za društvo, pre svega po svojim posledicama, i permanentno su dovodeni u vezu sa kriminalnim aktivnostima, nasilnim ponašanjem, i sl. (npr., Wright, 2009). Iako sva određenja psihopatije, pored evidentnih razlika, imaju i znatan broj dodirnih tačaka, najpotpunije određenje psihopatije zadire svega 70-ak godina unazad, od objavljivanja prvog izdanja Cleckley-eve knjige "Maska zdravlja" (1941). Kada je operacionalizacija ovog konstrukta u pitanju, "zlatni standard" za procenu psihopatije ima još kraću istoriju – sredinom 80-ih godina XX-og veka, Hare je objavio svoju čuvenu Čeklistu za procenu psihopatije (Hare, 1991).

Izvorno potekao iz kliničkog diskursa, ovaj konstrukt se i danas razmatra u kontekstu poremećaja ličnosti. Međutim, aktuelni nalazi sve više idu u prilog hipotezi da psihopatija nije nužno samo poremećaj, da nema samo negativne posledice po pojedinca sa psihopatijom i njegovu okolinu, kao i da se ne može jasno govoriti o posebnoj grupi ljudi koje psihopate čine. Psihopatija se može posmatrati i kao specifični složaj ekstremnih vrednosti bazičnih crta ličnosti, karakterističnih za sve ljude, pa i kao specifična životna strategija. Evolucionarna psihologija pruža mogućnost da se psihopatija u stvari sagleda iz perspektive njene potencijalne adaptivne vrednosti za pojedinca (npr., Glenn, Kurzban, & Raine, 2011).

U ovom radu ćemo pokušati da, u cilju boljeg razumevanja prirode psihopatije, razmotrimo psihopatiju iz pozicije kliničkog pristupa, da razmotrimo empirijski pristup psihopatiji, da sagledamo implikacije povezanosti psihopatije sa bazičnom strukturom ličnosti, i na kraju, da damo pregled pokušaja objašnjenja psihopatije iz perspektive evolucione psihologije. Ali, pre toga ćemo navesti aktuelna određenja, i napraviti kratak pregled novijih istraživanja psihopatije.

PSIHOPATIJA – ODREĐENJE

Psihopatija – osnovne odrednice. Psihopatija se u literaturi određuje najčešće kao poremećaj ličnosti, ili patološki sindrom, koji obuhvata različite emocionalne, ponašajne i interpersonalne karakteristike, a koje su usmerene pre svega na nepoštovanje društvenih pravila i prava drugih ljudi (Hare, 1991). Međutim, neki autori (npr., Glenn, Kurzban, & Raine, 2011) određuju psihopatiju i bez neposrednog prizvuka psihopatologije, kao tip ličnosti koji se karakteriše nedostatkom osećaja krivice, kajanjem, i empatičkom brigom za druge, smanjenom emotivnom reakcijom na stres, površnom šarmantnošću, manipulativnošću, egocentričnošću i grandioznošću. Karakteriše je takođe i tendencija ka impulsivnim reakcijama, ulaženje u rizične situacije, ali ne i

tendencija da se planira budućnost. Takođe, psihopatiju karakteriše i antisocijalno ponašanje i loša kontrola ponašanja, kao i sklonost ka agresivnosti, kako reaktivnoj, tako i, specifičnije, instrumentalnoj (Glenn, Kurzban, & Raine, 2011).

Dakle, psihopatija je vrlo kompleksan složaj ponašajnih, emotivnih i interpersonalnih karakteristika, odnosno, crta ličnosti, pa je i etiologija psihopatije vrlo složena; istraživanja usmerena na etiologiju psihopatije prepoznala su važnost genetske predispozicije (Blonigen, Hicks, Krueger, Patrick, & Lacono, 2006; Forsman, Lichtenstein, Andershed, & Larsson, 2008; Taylor, Loney, Bobadilla, Lacono, & McGue, 2003; Vernon, Villani, Vickers, & Harris, 2008), psihofizioloških procesa (npr., Guay, Ruscio, Knight, & Hare, 2007), razvojnih promena (npr., Marshall & Cooke, 1999; Piquero, Farrington, Fontaine, Vincent, Coid, & Ullrich, 2012), situacionih okolnosti (npr., Taylor, Loney, Bobadilla, Lacono, & McGue, 2003), kao i interakcije gena i sredine (npr., Hicks, Carlson, Blonigen, Patrick, Lacono, & McGue, 2012); za pregled različitih aspekata razvoja psihopatije, pogledati: Blair, Peschardt, Budhani, Mitchell, & Pine (2006).

Genetski faktori imaju snažan uticaj; oko 50% varijanse psihopatije može se objasniti naslednim činiocima (Blonigen, Hicks, Krueger, Patrick, & Lacono, 2006; Larsson, Andershed, & Lichtenstein, 2006). Bihejvioralno genetičke studije su pokazale da se 43%–56% varijanse različitih aspekata (faktora) psihopatije može objasniti genetskim uticajima, dok efekti nedeljene sredine objašnjavaju oko 37% varijanse (Guay, Ruscio, Knight, & Hare, 2007; Larsson, Andershed, & Lichtenstein, 2006). Međutim, rezultati istraživanja nisu sasvim jednoznačni: dok neka istraživanja pokazuju da su pojedini faktori psihopatije pod većim uticajem genetskog nasleđa, a drugi pod većim uticajem sredinskih faktora (npr., da je faktor afektivno/interpersonalnih karakteristika dominantno nasledno određen, dok je faktor impulsivno/antisocijalnog ponašanja dominantno sredinski uslovljen; za pregled pogledati: Hicks, Carlson, Blonigen, Patrick, Lacono, & McGue, 2012), druga istraživanja idu u prilog snažnim efektima genetskih faktora kod svih modaliteta psihopatije (npr., Larsson, Andershed, & Lichtenstein, 2006). Iako istraživanja pokazuju da postoji i nezavisan uticaj gena na pojedine modalitete psihopatije, najveći broj nalaza ide u prilog postojanju značajne genetske povezanosti između različitih faktora psihopatije (koeficijenti genetske korelacije između različitih faktora psihopatije su reda od .60 do -.70, prema: Glenn, Kurzban, & Raine, 2011), što ide u prilog hipotezi o psihopatiji kao jedinstvenom konstrukt.

Pored evidentiranja heritabilnosti različitih faktora psihopatije, kao i pojedinih afektivnih ili bihejvioralnih obrazaca reakcija, odnosno, crta ličnosti

karakterističnih za psihopatiju, pretpostavljeni su i genetski uticaji na razvoj pojedinih delova neuro-fiziološkog sistema, koji mogu stajati u osnovi njihovih manifestacija (Blair, Peschardt, Budhani, Mitchell, & Pine, 2006).

Specifične neurološke strukturalne promene u amigdalama, orbito-frontalnom korteksu i hipokampusu, kao i funkcionalni deficiti u amigdalohipokampalnoj formaciji, girusu parahipokampusu, ventralnom strijatumu, cingulatnom girusu i fronto-temporalnom korteksu su u vezi sa psihopatijom i njenim komponentama (Guay, Ruscio, Knight, & Hare, 2007). Pored toga, postoje i nalazi da su osobe sa psihopatijom deficitne u rešavanju različitih kognitivnih (npr., u procesiranju i korišćenju emotivnih komponenti jezika putem zadatka sortiranja emotivnih metafora, Hervé, Hayes, & Hare, 2003) i afektivnih zadataka (npr., u fiziološkim reakcijama na emocionalne stimulse, Verona, Patrick, Curtin, Bradley, & Lang, 2004).

Iako istraživanja najčešće govore o deficitima u funkcionisanju osoba sa psihopatijom u odnosu na opštu populaciju, postoje, međutim, i ona koja ukazuju da u rešavanju određenih zadataka, i pod određenim okolnostima, osobe sa psihopatijom pokazuju bolje rezultate u odnosu na kontrolnu grupu. Tako je, na primer, u jednom istraživanju ispitivano da li psihopatija može imati pozitivne ishode u situaciji donošenja ekonomske odluke (Osumi, & Ohira, 2010). Tokom igre ultimatum, koja predstavlja jedan od najčešće korišćenih laboratorijskih modela za ispitivanje donošenja ekonomskih odluka, ispitivana je emocionalna (elektrodermalna) reakcija studenata sa tendencijom ka psihopatiji i kontrolne grupe studenata u situaciji konflikta između osećanja za fer postupak i ekonomske dobiti. Pokazalo se da osobe sa većim skorom na psihopatiji značajno češće prihvataju ponudu bez obzira na nefer ponudu, pri čemu nije registrovana razlika u elektrodermalnoj reakciji na fer i nefer ponudu. Kod kontrolne grupe, rezultati su bili obrnuti. Rezultati sugerišu da emocionalna neosetljivost psihopata može biti povezana sa neosetljivošću na nefer ponude, i može doprineti donošenju racionalne odluke. To praktično znači da, u određenim okolnostima, koje naglašavaju važnost kratkoročne dobiti, afektivna neosetljivost nije nužno maladaptivna, već pre adaptivna za pojedinca. Rezultati koji implikuju slične zaključke dobijeni su i u eksperimentu sa zatvorenikovom dilemom (Rilling, Glenn, Jairam, Pagnoni, Goldsmith, Elfenbein, & Lilienfeld, 2007).

U ovom poglavlju su navedeni nalazi koji rasvetljavaju prirodu psihopatije, ne stariji od desetak godina. Ipak, psihopatija kao fenomen privukla je pažnju naučnika znatno ranije. U sledećem poglavlju ćemo napraviti pregled konceptualizacije psihopatije u okviru kliničkog pristupa, iz kojeg je ovaj konstrukt i potekao.

PSIHOPATIJA KAO DEFICIT U LJUDSKOM FUNKCIONISANJU – KLINIČKI PRISTUP

Interesovanje za psihopatiju datira mnogo pre nego što je psihopatija ustanovljena kao zaseban nozološki entitet. Još od antičkog perioda, kada se govorilo o "beskrupuloznom čoveku" (Radulović, 2006), postojali su pokušaji da se opiše ovaj poseban složaj osobina, ponašanja, emocija i interpersonalnih obrazaca reagovanja. Međutim, tek početkom XIX veka, psihopatija biva prepoznata kao zaseban mentalni poremećaj – Pinel 1801-ve govori o "ludilu bez delirijuma" (Arrigo, & Shipley, 2001), a praktično tokom celog XIX-og veka o psihopatiji se govori kao o "moralnom ludilu", kategoriji koju je opisao Prichard 1835-e (Arrigo, & Shipley, 2001; Radulović, 2006). Sam termin "psihopatija" prvi put je upotrebljen 1891-ve, od strane nemačkog psihijatra Koch-a, koji uvodi posebnu nozološku kategoriju govoreći o "psihopatskoj inferiornosti". Tek Kraepelin početkom XX veka govori o "psihopatskoj ličnosti", mada je njegovo određenje bilo bliže kriterijumima za antisocijalnu ličnost koji se koriste u DSM IV, nego savremenom određenju ličnosti psihopate (Radulović, 2006).

Iako se iz svih ovih određenja psihopatije, bez obzira na naziv koji je korišćen, može steći utisak konfuznosti u određenju ovog pojma (za detaljan pregled istorijskog razvoja koncepta psihopatije, pogledati: Arrigo, & Shipley, 2001; Radulović, 2006), ipak se može videti da su u skoro svima prisutne u nekoj formi krucijalne odrednice karakteristične za psihopatiju, poput egoizma, impulsivnosti, surovosti, neodgovornosti, manipulativnosti, različitih formi antisocijalnog ponašanja i sl, kao i njeno negativno moralno vrednovanje. Međutim, konstrukt psihopatije počinje da dobija jasnije odrednice tek sredinom XX veka, pre svega u radovima Cleckley-a.

Cleckley-ev model psihopatije. U svojoj knjizi "Maska zdravlja" (1941), Cleckley je izneo svoj opis karakteristika osoba sa psihopatijom, zasnovan na njegovim sopstvenim opservacijama i pregledu dotadašnjih određenja psihopatije. Prema njemu, psihopatija je skup od šesnaest međusobno povezanih osobina: (1) površan šarm i "inteligencija", (2) nedostatak deluzija i drugih znakova iracionalnog mišljenja, (3) odsustvo "nervoze" ili psihoneurotskih manifestacija, (4) nepouzdanost, (5) neodgovornost, (6) lažljivost i neiskrenost, (7) nepostojanje osećanja krivice i stida, (8) neadekvatno motivisano antisocijalno ponašanje, (9) patološka egocentričnost i nesposobnost za ljubav, (10) opšte siromaštvo velikih afektivnih reakcija, (11) specifičan gubitak uvida, (12) neodgovarajuće reagovanje u interpersonalnim odnosima, (13) šokantno i nedolično ponašanje posle pića ili bez pića, (14) redak suicid, (15)

seksualni život impersonalan, trivijalan i loše integrisan, (16) nemogućnost da se sledi bilo koji životni plan (Hare, & Neumann, 2008). On je postulirao tezu da je psihopatija uverljiva "maska zdravlja", u čijoj osnovi leži podvojenost između reči i dela (Kujačić, 2006). Ovim svojim radom, Cleckley je postavio osnovu za savremeno razumevanje ovog konstrukta, ne samo kada je u pitanju određenje osobina psihopata, nego i kada je u pitanju struktura i etiologija psihopatije. Po Cleckley-u, ukoliko je kapacitet pojedinca za normalno emotivno doživljavanje smanjen, procesi socijalizacije i razvoja moralnosti će biti narušeni. Cleckley je smatrao da su nasledni faktori presudni u etiologiji psihopatije, te je, samim tim, pri dijagnostifikovanju psihopatije, insistirao pre na intrapersonalnim karakteristikama pojedinca, nego na njegovom konkretnom ponašanju i kriminalnoj istoriji (Arrigo, & Shipley, 2001), mada je uzimao u obzir i antisocijalno ponašanje pojedinaca (Hare, & Neumann, 2008).

Psihopatija u savremenim kliničkim nozološkim sistemima. Ideja da nasledni faktori imaju značajnog udela u etiologiji psihopatije datira još iz XIX veka; još je Lombroso postavio hipotezu o "urođenom zločincu", a ova ideja je bliska i drugim autorima tog vremena, poput Koch-a, Kraepelin-a i drugih (Radulović, 2006). Međutim, već početkom XX veka, javila se ideja o presudnim efektima socijalne sredine na razvoj poremećaja ličnosti, te je predložen i alternativni termin – sociopatija (Kujačić, 2006). Iako ideja o delovanju socijalne sredine na razvoj psihopatije nije prihvaćena u psihijatriji skoro do kraja XX veka, ona je ostavila izvesne posledice po razvoj zvaničnih nozoloških sistema, pa i po sudbinu psihopatije u okviru njih.

Već u prvom izdanju Dijagnostičko-statističkog priručnika (Diagnostic and Statistical Manual - DSM) Američke psihijatrijske asocijacije (1952), pojam psihopatije zamenjen je pojmom "sociopatskog poremećaja ličnosti", u nastojanju da se izbegne nepoželjno značenje pojma u smislu konstitucionalne neizlečivosti, i da se istakne da ovaj poremećaj ima poreklo i ispoljava se u društvenim odnosima i prilagođenosti na sredinu, a ne u sferi njihovih ličnih karakteristika i iskustava. Interesantno je, međutim, da originalni kriterijumi prve verzije DSM-a sadrže veliki broj Cleckley-evih karakteristika, odnosno, osobina ličnosti koje je on naveo u svom opisu psihopatije (Arrigo, & Shipley, 2001). U DSM-II je promenjen naziv ove kategorije u "poremećaj ličnosti antisocijalnog tipa", a ovaj poremećaj je opisan na osnovu osobina ličnosti, poput: zaravnjen, impulsivan, sebičan, bez mogućnosti da uči iz iskustva, gotovo identično kao i u prethodnoj verziji, ali bez jasnih kriterijuma za dijagnostifikovanje. Sa DSM-III, naziv kategorije je opet promenjen u antisocijalni poremećaj ličnosti, a problem kriterijuma za dijagnostifikovanje je rešen, ali tako što je akcenat stavljen na konkretno antisocijalno ponašanje. I sve kasnije verzije se sve više okreću ka ponašajnom,

antisocijalnom, kriminalnom ponašanju, stavljajući u drugi plan osobine ličnosti koje su u osnovi takvog ponašanja. Do ovakvog pristupa došlo je zbog problema u merenju osobina ličnosti, kao i zbog nastojanja da se ostvari nepristrasan, ateorijski pristup poremećajima. Kada je u pitanju DSM-IV, termin antisocijalni poremećaj ličnosti se zadržava, ali se naglašava da se odnosi i na psihopatiju (Arrigo, & Shipley, 2001; Radulović, 2006). O ekspliciranju psihopatije u okviru DSM-IV govori i činjenica da je kao jedan od elemenata operacionalizacije dijagnostičkih kriterijuma uvršćena i kratka 10-ajtemska Hareova skala psihopatije. Međutim, ovo poistovećivanje je vrlo kritikovano. Još je Hare (1985) ukazao na nesvodivost ova dva pojma, odnosno, na njihovu asimetričnost, pozivajući se na empirijske podatke da je među identifikovanim psihopatama među osuđenima oko 90% dijagnostifikovanih sa antisocijalnim poremećajem ličnosti na osnovu DSM-IV kriterijuma, dok je među osobama sa antisocijalnim poremećajem ličnosti identifikovano oko 25% osoba sa psihopatijom. Takođe, ukazao je i na podatak da kriminalci dijagnostifikovani kao psihopate, u odnosu na one sa antisocijalnim poremećajem ličnosti, znatno češće recidiviraju, pri čemu su među njihovim ponovljenim deliktima najčešći delikti nasilja. I drugi autori su takođe kritikovali izjednačavanje psihopatije sa antisocijalnim ponašanjem (za detaljan pregled odnosa ova dva poremećaja ličnosti, pogledati Radulović, 2006). Slično DSM-u, i Međunarodna klasifikacija duševnih poremećaja (ICD), ni u svojoj poslednjoj, desetoj verziji, ne govori o psihopatiji, već je zastupljen pojam "disocijalni poremećaj ličnosti".

Obe aktuelne nozološke klasifikacije, i američka i svetska zdravstvena, zasnovane su na kategorijalnom pristupu, po kome je psihopatija posebna vrsta poremećaja, suštinski različita od ostalih mentalnih poremećaja ali i od statusa normalnosti.

Značajne promene u tretiranju psihopatije u okviru nozoloških sistema izgleda da će doći u okviru pete verzije Dijagnostičkog i statističkog priručnika Američke psihijatrijske asocijacije – DSM V, koji bi trebalo da uđe u javnu primenu od sredine 2013-te godine, a u kojem se, kao novina, uvodi kategorija antisocijalnog/psihopatskog poremećaja ličnosti, a i kriterijumi za dijagnostifikovanje su podvrgnuti značajnim izmenama (Skodol, Bender, et al., 2011; Skodol, Clark, et al, 2011).

SAVREMENO SHVATANJE PSIHOPATIJE – EMPIRIJSKI PRISTUP

Hareov empirijski model psihopatije. Iako je psihopatija kao termin isključena iz aktuelnih nozoloških sistema, odnosno, zamenjena je

konstruktom antisocijalnog poremećaja ličnosti, mada je implicitno kontinuirano prisutan, konstrukt psihopatije preživio je, kako među istraživačima tako i među praktičarima, pre svega u kriminologiji i forenzici.

Jedan od glavnih problema koji se nametao je problem operacionalizacije, odnosno, merenja psihopatije. Ovaj problem nije uspešno rešen sve do pojavljivanja Hareove Čekliste za procenu psihopatije (Psychopathy Checklist - PCL), sredinom 80-ih godina XX veka, a nakon toga, revidirane Čekliste za procenu psihopatije – PCL-R (Hare, 1991).

Oslanjajući se na Cleckley-eve kriterijume psihopatije, i uvodeći dodatne na bazi sopstvenog iskustva, Hare je sačinio prvu verziju čekliste, kojom je operacionalizovao psihopatiju kroz 22 ajtema, odnosno, karakteristike psihopatije (za detaljan prikaz razvoja Hareovog modela psihopatije, kao i Cleckley-evog rada, pogledati Hare, & Neumann, 2008). Već početkom 90-ih godina, napravio je reviziju ovog instrumenta, nakon koje je ostalo 18 ajtema, koji čine dvofaktorsku strukturu, i još dva ajtema koji imaju nezavisan doprinos strukturi psihopatije. To su: (1) Neiskrenost, slatkorečivost/površam šarm, (2) Grandiozan doživljaj vlastite vrednosti, (3) Potreba za stimulacijom/sklonost dosadi, (4) Patološko laganje, (5) Sklonost prevarama/manipulativnost, (6) Odsustvo kajanja i osećaja krivice, (7) Površne, plitke emocije, (8) Neosetljivost/odsustvo empatije, (9) Parazitski životni stil, (10) Loša kontrola ponašanja, (11) Promiskuitetno ponašanje, (12) Rani problemi ponašanja, (13) Odsustvo realnih, dugoročnih životnih ciljeva, (14) Impulsivnost, (15) Neodgovornost, (16) Neprihvatanje odgovornosti za vlastite postupke, (17) Brojne kratkoročne (van)bračne veze, (18) Maloletnička delinkvencija, (19) Opoziv uslovnog otpusta, bekstva iz institucija, i (20) Raznovrsnost kriminalnih aktivnosti.

Struktura psihopatije. Definisanje ovog instrumenta otvorilo je vrata, na prvom mestu, empirijskom ispitivanju strukture psihopatije. Pionirski radovi u pogledu ispitivanja strukture psihopatije, na bazi faktorske analize PCL-R, (Harpur, Hakstian, & Hare, 1988; Hare, Harpur, Hakstian, Forth, Hart, & Newman, 1990) pokazali su da u osnovi konstrukta psihopatije leže dva faktora, međusobno povezana koeficijentom korelacije intenziteta oko 0.5. Prvi faktor, poznat i kao Interpersonalni/Afektivni faktor, opisuje složaj interpersonalnih i afektivnih karakteristika koji čine osnovu konstrukta psihopatije, i konstituisan je od crta ličnosti poput površnog šarma, patološkog laganja, manipulacije, neosetljivosti, plitkih emocija, nedostatka osećaja krivice i kajanja. Drugi faktor (hronično nestabilan i antisocijalni životni stil) odnosi se na bihejvioralne manifestacije koje karakteriše loša kontrola besa, impulsivnost, neodgovornost i parazitski

životni stil. Iako je faktorska analiza ukazala na postojanje dva faktora koja imaju različite obrasce interkorelacija sa drugim varijablama, ovaj nalaz nije u suprotnosti sa kliničkim iskustvom koje razmatra psihopatiju kao jedinstven sindrom. Naprotiv, ona ukazuje da je psihopatija konstrukt višeg reda sastavljen iz dva povezana faktora, od kojih jedan odražava inherentne crte ličnosti, a drugi antisocijalno ponašanje. Uzeti zajedno, ova dva faktora daju potpun opis psihopatskog sindroma. Dvofaktorska struktura psihopatije na bazi PCL-R dobila je višestruku potvrdu od strane drugih autora, na različitim uzorcima, uključujući i adolescente i opštu populaciju (videti, npr, Hare, & Neumann, 2008).

Međutim, ovaj model je vrlo brzo doveden u pitanje. Cooke and Michie (2001) su na bazi kliničkog opisa psihopatije, koji govori o postojanju interpersonalnih, afektivnih i ponašajnih aspekata psihopatije, na bazi kritike statističkog metoda obrade podataka, posebno neadekvatne primene koeficijenta kongruencije, te pregleda literature i primene konfirmatorne faktorske analize, utvrdili da je dvofaktorski model psihopatije neodrživ. Oni su razvili svoj model psihopatije, zasnovan na tri bazične premise: da psihopatija sadrži ponašajni, afektivni i interpersonalni domen, da je struktura ličnosti hijerarhijski uređena, te da se može pretpostaviti kontinuitet između bazičnih crta ličnosti i psihopatije. Tako trofaktorski hijerarhijski model psihopatije sadrži sledeće faktore: Arogantan i obmanjujući interpersonalni stav, Siromaštvo afektivnog doživljavanja i Impulsivan i neodgovoran bihejvioralni stil. Nalazi ovih autora predstavljali su ozbiljnu kritiku opšteprihvaćenog dvofaktorskog modela psihopatije, a kojeg karakteriše naglašavanje patologije ličnosti i eliminisanje antisocijalnog ponašanja iz modela psihopatije, i izazvali su su oštre reakcije.

Kao odgovor na ponuđeni trofaktorski model, pre svega zbog eliminisanja antisocijalnog ponašanja iz modela, razvijen je četvorofaktorski model psihopatije koji uključuje Interpersonalni, Afektivni, i dva bihejvioralna faktora - Impulsivni životni stil i Antisocijalnost (Vitacco, Neumann, & Jackson, 2005). Nađeno je da četvorofaktorski model bolje fituje rezultate od predloženog trofaktorskog modela, čak i kada se u model uključe dimenzije etničke pripadnosti, pola, inteligencije, te u slučaju kada se ispituje prediktivna snaga modela po pitanju nasilja i drugih oblika agresivnosti.

Ovakav četvorofaktorski model je prihvaćen i od strane samog Hare-a (npr., Hare, & Neumann, 2008), i naišao je na bogatu empirijsku potvrdu. Važno je naglasiti da je slična struktura dobijena i primenom metode samoprocene psihopatije; na osnovu upitnika za samoprocenu psihopatije (Self-report Psychopathy), izolovana su četiri faktora psihopatije: Interpersonalna

manipulacija, Zaravnjeni afekat, Neobuzdani životni stil, i Kriminalne tendencije (Williams, Paulhus & Hare, 2007).

Praktično, ovaj model predstavlja nastavak tradicije da se u model psihopatije uključe i dimezija ličnosti i dimenzija ponašanja (antisocijalnosti), što ga suštinski vraća tradicionalnom, dvofaktorskom, shvatanju prirode ovog poremećaja. I ne samo dvofaktorskom. Istraživanje koje je realizovao Neumann sa saradnicima (Neumann, Hare, & Newman, 2007) pokazalo je da su ova četiri faktora međusobno čvrsto povezana – koeficijenti korelacija kreću se od .40-.70, te je stoga mogla biti postavljena hipoteza o jednom nadređenom faktoru, kao i hijerarhijskoj strukturi psihopatije, koja je, u okviru ovog rada, primenom konfirmatorne faktorske analize, i potvrđena.

Empirijski nalazi u prilog hijerarhijske strukture psihopatije ne samo da opravdavaju korišćenje ukupnog skora za procenu izraženosti psihopatije, i ne samo da govore u prilog tome da nadređeni faktor sadrži nešto više nego 4 faktora nižeg reda, nego daje mogućnost rešenja jednog od fundamentalnih pitanja – pitanja dimenzionalnosti psihopatije.

Dimenzionalnost psihopatije. Kako je konstrukt psihopatije potekao iz kliničkog konteksta, praktično se smatralo da su osobe sa psihopatijom kvalitativno drugačije od ostatka populacije, pa i od osoba sa drugim tipovima poremećaja ličnosti, pre svega usled podrazumevanog "nedostatka" onih osobina, poput empatije, osećanja krivice, koje su karakteristične za druge ljude. Čak je i Hare jedno od svojih najpoznatijih dela (Hare, 1999) naslovio sa "Bez savesti", a ne "Manje savesni od prosečne osobe" (Marcus, John, & Edens, 2004). Do pre 20-ak godina, praktično se i nije postavljalo pitanje prirode distribucije psihopatije. Međutim, počev pre svega od ispitivanja strukture Hareove čekliste za procenu psihopatije, počelo se, u stvari, uviđati da psihopatija može biti kontinualna dimenzija. Čak je i sam Hare, iako je čeklistu za procenu psihopatije definisao na bazi usklađenosti profila ispitanika sa profilom "prototipa psihopate", i predložio skor od 30 (od mogućih 40 bodova) kao kritični skor za određivanje ove usklađenosti, smatrao da se može argumentovati u pravcu dimenzionalne interpretacije skorova na PCL-R. A zatim su identifikovane i implikacije taksonične ili kontinualne distribucije psihopatije za pitanja njene etiologije, tretmana, pa i procene. Ukoliko je psihopatija kategorijalan konstrukt, pre svega, istraživanja bi trebalo ograničiti samo na kliničku i osuđeničku populaciju, osim ako ne postoje dokazi da je osnovna stopa psihopatije u drugim populacijama dovoljno visoka; ukoliko je dimenzionalan, postoji opravdanje za istraživanja psihopatije i na nekliničkim i neosuđeničkim uzorcima, kao i za mogućnosti njihove generalizacije. Implikacije postoje i

kada je u pitanju etiologija psihopatije; ukoliko je kategorijalne prirode, različiti taksoni mogu imati različitu etiologiju, od one bazirane na jednom genu, do multifaktorijalne etiologije, dok, ukoliko je dimenzionalne prirode, etiologija psihopatije je najverovatnije multifaktorijalna. Pored toga, ukoliko psihopatija ima dimenzionalnu latentnu strukturu, mogu se utvrditi uzročni faktori koji dovode do razvoja psihopatije (Marcus, John, & Edens, 2004).

Dakle, s jedne strane, relativno dobre operacionalizacije psihopatije, poput Hareove čekliste (Hare, 1991), a s druge, razvoj taksometrijskih procedura, metoda dizajniranih da ispituju latentnu dimenzionalnost, odnosno, kategoričnost različitih konstrukata (npr., Meehl, 1999; za detaljnije informacije o taksometrijskim procedurama, videti: Čolović, 2011), otvorile su mogućnost empirijske provere hipoteze o taksoničnosti/dimenzionalnosti psihopatije, i dovele do povećanog broja istraživanja prirode distribucije psihopatije. Prvu studiju koja se bavila ispitivanjem dimenzionalnosti psihopatije koristeći taksometrijski metod realizovali su Harris, Rice, and Quinsey (1994). Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da je Faktor 2 Hareovog modela kategorijalne prirode, dok je Faktor 1 kontinualan. Skilling, Harris, Rice, and Quinsey (2002) su, reanalizom podataka iz prethodno navedenog istraživanja, potvrdili ove nalaze. Dalja istraživanja su takođe išla u sličnim smerovima: kada su u pitanju crte ličnosti karakteristične za psihopatiju, bez obzira na operacionalizaciju, nalazi idu u prilog dimenzionalnoj latentnoj strukturi (npr., Marcus, John, & Edens, 2004), dok, kada je u pitanju faktor antisocijalnog ponašanja, rezultati ukazuju na kategorijalnu prirodu (npr., Biro, Smederevac, & Novović, 2008), i to kako kod odraslih, tako i kod mladih (npr., Murrie, Marcus, Douglas, Lee, Salekin, & Vincent, 2007), mada su neka istraživanja pokazala i da su obe komponente psihopatije dimenzionalne (npr., Guay, Ruscio, Knight, & Hare, 2007).

Iako još uvek nije pružen nedvosmislen odgovor na pitanje o kategorijalnosti/dimenzionalnosti psihopatije, sve je veći fond empirijskih nalaza koji idu u prilog dimenzionalne prirode psihopatije (pored navedenih, još i: Edens, Marcus, Lilienfeld, & Poythress, 2006; Edens, Marcus, & Vaughn, 2011; Haslam, Holland, & Kuppens, 2012; Walters, Gray, Jackson, Sewell, Rogers, Taylor, & Snowden, 2007; za detaljnu raspravu o dimenzionalnosti i taksoničnosti psihopatije videti: Wright, 2009).

Ovakvi nalazi imaju značajne, kako praktične, tako i teorijske implikacije. Jedna od njih je da, iako postoje podaci koji ukazuju da je proporcija osoba sa psihopatijom u generalnoj populaciji oko 1% (Hare, 2003), postaje jasno da tih 1% pojedinaca nisu kvalitativno različiti, već da je kriterijum za identifikaciju psihopatije, na osnovu kojeg se i došlo do ovog

nalaza, postavljen iz praktičnih razloga, a da će pojedinci koji se nalaze na ekstremnim krajevima konstelacije osobina koje čine psihopatiju, u suštini spadati u tih 1% populacije. Ovakvi rezultati otvaraju i pitanje odnosa crta psihopatije sa bazičnim dimenzijama ličnosti.

PSIHOPATIJA KAO ASPEKT OPŠTEG FUNKCIONISANJA LIČNOSTI

Modeli opšteg funkcionisanja ličnosti - Petofaktorski model ličnosti.

Praktično uporedo sa probojem empirijskog pristupa psihopatiji, negde od sredine 80-ih godina XX veka, značajne promene dešavaju se i u opštoj psihologiji ličnosti, odnosno, psihologiji individualnih razlika, pre svega. Progresivni razvoj istraživanja zasnovanih na leksičkoj hipotezi (Digman, 1990) doveo je do toga da model Velikih pet (Goldberg, 1990), i, posebno, njemu srodan, petofaktorski model ličnosti (Costa, & Mc Crae, 1996) – u ovom radu će se, shodno bliskosti konstrukata, ova dva naziva modela koristiti alternativno - postanu domenanta paradigma u psihologiji ličnosti. Model pretpostavlja da prostor bazične strukture ličnosti čine sledećih pet velikih domena: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost (odnosno, Intelpekt u modelu Velikih pet), Saradljivost i Savesnost. Petofaktorski model predstavlja jednu obuhvatnu taksonomiju crta ličnosti, sa tendencijom da i normalno i patološko obuhvati u jedinstveno polje ličnosti, polazeći od pretpostavke da nema kvalitativne razlike između normalne i patološke ličnosti (Knežević, Džamonja-Ignjatović, Đurić-Jočić, 2004).

Prema ovom modelu, svaka dimenzija ličnosti, definisana bilo kao široki domen ličnosti, ili kao uža crta, ima adaptivnu i maladaptivnu varijantu na svakom od polova. Tako, na primer, facet Poverenje, koji pripada domenu saradljivosti, ima svoju adaptivnu vrednost, ali visoke vrednosti na ovom facetu vode lakovernosti, što može biti maladaptivno. Slično je i sa suprotnim polom ovog faceta: za pojedinca može biti korisno da bude skeptičan, ali, na ekstremno niskim vrednostima, ovaj pol crte poprima neadaptivni oblik nepoverljivosti, pa čak i paranoje (Widiger, & Costa Jr, 2012).

Na ovaj način, petofaktorski model ličnosti predstavlja okvir za razumevanje poremećaja ličnosti, uključujući i psihopatiju, na kontinuumu opšteg funkcionisanja ličnosti – svaki poremećaj ličnosti može se opisati na nivou ekstremnih, maladaptivnih vrednosti konstelacije specifičnih bazičnih crta ličnosti (Miller, Lynam, Widiger, & Leukefeld, 2001).

Psihopatija u kontekstu petofaktorskog modela ličnosti. Kada je razumevanje psihopatije u pitanju, krajem 90-ih godina prošlog veka,

Widiger and Lynam (1998) su uvideli da Petofaktorski model može biti veoma korisna osnova za stvaranje nomološke mreže psihopatije.

Razumevanje psihopatije ne iz perspektive dijagnostičkih kategorija, kao u slučaju DSM-IV, ili ICD-10, već iz perspektive opšteg funkcionisanja ličnosti, odnosno, iz perspektive Petofaktorskog modela, ima nekoliko važnih prednosti (Widiger, & Costa Jr, 2012). Dve verovatno najznačajnije su sledeće.

Pre svega, proučavanje psihopatije iz perspektive Petofaktorskog modela otvara mogućnost proučavanja i razumevanja onih klinički relevantnih konstrukata koji nisu aktuelno pokriveni postojećim odrednicama u klasičnim nozološkim priručnicima, kakva je, na primer, situacija sa tzv. "uspešnim psihopatama". Petofaktorski model pruža značajne mogućnosti za razumevanje funkcionisanja uspešnih psihopata iz perspektive normalnog funkcionisanja ličnosti, ali i u poređenju sa "neuspešnim" psihopatama (Mullins-Sweatt, Glover, Derefinko, Miller, & Widiger, 2010).

Još jedna značajna prednost je što je oslanjanje na Petofaktorski model omogućilo da se psihopatija opiše uz upotrebu termina karakterističnih za normalne, adaptivne crte. To, pored mnogo kompletnijeg opisa ličnosti pojedinca, praktično znači i da se kod osobe mogu prepoznati, identifikovati i osobine koje mogu biti adaptivne, uprkos prisustvu neadaptivnih crta, odnosno, poremećaja ličnosti. Glavna implikacija ovog pristupa je što omogućava da se poremećaji ličnosti ne mogu doživeti kao kvalitativno drugačiji od normalne ličnosti.

Pored toga, može se govoriti i o drugima važnim prednostima ovog pristupa u odnosu na klasični klinički pristup. Miller i Lynam (2001) navode da pristup iz perspektive opšteg funkcionisanja ličnosti omogućava da se jasnije reše važna pitanja poput komorbiditeta psihopatije i drugih poremećaja ličnosti, da se registruje sva raznovrsnost funkcionisanja psihopata, a smatraju i da će doprineti podsticanju istraživanja etiologije, toka i tretmana psihopatije. Takođe, važan argument u prilog ovom pristupu je što nudi mogućnost za odgovor na pitanje strukture psihopatije, odnosno, osnovnih faktora koji reflektuju strukturu Hareove revidirane čekliste za procenu psihopatije (Miller, & Lynam, 2003).

Prve značajne korake u pogledu svođenja ajtema Hareove revidirane čekliste za procenu psihopatije na jezik petofaktorskog modela ličnosti, odnosno, njihovog "prevoda" na facete NEO-PI-R-a, učinili su Widiger & Lynam (1998). Počev od njihovog rada, u poslednjih 15-ak godina, realizovan je veliki broj istraživanja koja su pokazala manje-više jednoznačne rezultate

kada je u pitanju odnos psihopatije i petofaktorskog modela ličnosti: psihopatija se može opisati kroz profil koji čini konstelacija veoma niskih skorova na facetima Saradljivosti i Savesnosti, visokih skorova na facetima Ekstraverzije, i kombinacije niskih i visokih skorova na facetima Neuroticizma: visokih na Impulsivnosti i Hostilnosti, niskih na Anksioznosti, Depresivnosti, Socijalnoj nelagodnosti i Vulnerabilnosti (Decuyper, De Pauw, De Fruyt, De Bolle, & De Clercq, 2009; Lee, Ashton, Wiltshire, Bourdage, Visser, & Gallucci, 2012; Lynam, & Widiger, 2007; Miller, Lynam, 2003; Paulhus, & Williams, 2002). Analiza odnosa na nivou faktora psihopatije malo je manje jednoznačna: neka istraživanja pokazuju da sa prvim Hareovim faktorom (Interpersonalno/Afektivni faktor) najsnažnije korelira niska Saradljivost, ali da značajne korelacije ostvaruju visoka Ekstraverzija i nizak Neuroticizam, dok sa drugim sistematski koreliraju veoma niski Saradljivost i Savesnost i visok Neuroticizam (Lynam, Caspi, Moffitt, Raine, Loeber, & Stouthamer-Loeber, 2005; Miller, & Lynam, 2003; Pereira, Huband, Duggan, 2008; Ross, Benning, Patrick, Thompson, & Thurston, 2009; Roose, Bijttebier, Claes, Lilienfeld, De Fruyt, & Decuyper, 2012). Primena petofaktorskog modela omogućila je i uvid u strukturu ličnosti uspešnih psihopata: niski faceti Saradljivosti i Neuroticizma, kao i kod tipičnih psihopata, u osnovi su nedostataka samosvesti, površnog šarma, neustrašivosti i manipulativnosti, međutim, za razliku od njih, uspešne psihopate postižu visoke vrednosti na facetima Savesnosti, koji verovatno doprinose da uspešno izbegavaju izlaganje i hvatanje (Mullins-Sweatt, Glover, Derfinko, Miller, & Widiger, 2010).

Svi empirijski nalazi, bez obzira da li se radilo o studijama zasnovanim na procenama prototipa psihopatije od strane eksperata (Miller et al., 2001), "prevođenja" mera psihopatije na jezik petofaktorskog modela (Widiger & Lynam, 1998), ili, jednostavno, izračunavanja korelacija između domena petofaktorskog modela i psihopatije (npr., Lynam, 2002), dosledno pokazuju da se psihopatija može opisati kao konstelacija niskih skorova na Saradljivosti i Savesnosti, visokih na Ekstraverziji, kao i kombinacije niskih i visokih skorova na facetima Neuroticizma.

HEXACO model i psihopatija. Velikih pet faktora ličnosti su manje-više dosledno replicirani u studijama koje su koristile opise ličnosti bazirane na terminima iz engleskog jezika. Međutim, istraživanja na drugim jezicima ponudila su šest faktora kao adekvatnije rešenje strukture ličnosti (Ashton, & Lee, 2007). Ovaj model ličnosti nazvan je HEXACO, što predstavlja akronim za sledeće faktore: Poštenje/Skromnost (Honesty/Humility), Emocionalnost (Emotionality), Ekstraverzija (eXtraversion), Saradljivost (Agreeableness), Savesnost (Conscientiousness) i Otvorenost (Openness). Faktori Ekstraverzije, Savesnosti i Otvorenosti predstavljaju pandane

istoimenih faktora iz Petofaktorskog modela. Faktori Emocionalnosti i Saradljivosti predstavljaju rotirane faktore Neuroticizma i Saradljivosti. Međutim, najveća razlika između dva modela je pojava šestog faktora ličnosti, nazvanog Poštenje/Skromnost (H). Sadržaj ovog domena ličnosti sadrži deskriptore poput "iskren, skroman, pošten, fer" nasuprot "uobražen, pohlepan, licemeran, zlonameran" (Ashton et al., 2004). Na osnovu deskriptora koje obuhvata, može se pretpostaviti da je ovaj domen ličnosti odgovoran za moralno relevantno, a verovatno i prosocijalno ponašanje. Ovakvo određenje faktora Poštenja implicira da se radi o crti ličnosti koja ima važnu ulogu u razumevanju psihopatije u kontekstu opšteg ljudskog funkcionisanja.

Neveliki broj istraživanja koja su se bavila odnosom HEXACO modela ličnosti i psihopatije, nedvosmisleno potvrđuju ovu hipotezu. Faktor Poštenja i prvi faktor psihopatije visoko koreliraju, čak reda od -.60 do -.70 (de Vries, & Kampen, 2010; Lee & Ashton, 2005; Ashton, Lee, & Son, 2000), pre svega sa faktorom Interpersonalne manipulacije (Petrović i Međedović, 2012). Snažan efekat ima faktor Emocionalnosti, reda -.50 (de Vries, Lee, & Ashton, 2008; Jonason, & McCain, 2012; Petrović i Međedović, 2012), pre svega u smislu negativne korelacije sa Površnim afektom kao aspektom psihopatije. Određene značajne efekte ostvaruju i Saradljivost i Savesnost, koji sa ukupnom merom psihopatije koreliraju oko -.20 (Lee, Ashton, Wiltshire, Bourdage, Visser, & Gallucci, 2012), dok sa faktorima imaju nešto veće korelacije, reda od -.30 do -.40 (Petrović i Međedović, 2012). U principu, skoro svi navedeni radovi pokazuju da HEXACO model bolje predviđa psihopatiju u odnosu na model Velikih pet, i to pre svega zbog snažnog doprinosa domena Poštenja. Upravo Poštenje i jeste razlog što je, na primer, intenzitet korelacija mera psihopatije i Saradljivosti i Savesti iz HEXACO modela znatno niži u odnosu na one iz modela Velikih pet. Jedan od najsnažnijih nalaza u prilog ulozi Poštenja u razumevanju prirode psihopatije proistekao je iz rada Međedovića (2012). Faktorskom analizom zajedničkog prostora Poštenja, psihopatije (merene instrumentom SRP-III, Williams, Paulhus, & Hare, 2007), amorala, dezintegracije, negativne valence i militantnog stila mišljenja, izdvaja se jedan dominantan faktor, na čijem su pozitivnom polu faceti Poštenja, dok su na negativnom sva 4 faktora psihopatije. Ovaj nalaz pruža jasnu sliku o prirodi psihopatije u okviru modela opšteg funkcionisanja ličnosti.

Kao što smo naveli, jedna od prednosti ovog pristupa generalno je da se psihopatija može opisati crtama ličnosti iz domena opšteg ljudskog funkcionisanja. Ipak, i dalje ostaje otvoreno pitanje razumevanja psihopatije kao jedne evolutivne strategije.

PSIHOPATIJA KAO ADAPTACIJA – EVOLUCIONO-PSIHOLOŠKI PRISTUP

Još je Cleckley opisao psihopatiju kao paradoksalni sklop normalnog i patološkog funkcionisanja, svojevrsnu "masku zdravlja". Ali, da li se radi samo o maski ili crte psihopatije mogu imati zaista adaptivnu vrednost? U okviru kliničkog pristupa, psihopatija je definisana kroz negativne lične i socijalne ishode, i opisana terminima koji su socijalno nepoželjni. Perspektiva gledanja na psihopatiju kao ekstremnu manifestaciju crta opšteg funkcionisanja ličnosti omogućila je da se psihopatija opiše terminima koje referiraju na crte koje karakterišu sve ljude. Već smo naveli neka istraživanja koja su pokazala da pod određenim uslovima osobe sa psihopatijom mogu postizati bolje rezultate od osoba kod kojih se crte psihopatije manje ili uopšte ne manifestuju. Postoje i istraživanja koja pokazuju da psihopatija ima pozitivnu povezanost sa nekim pozitivnim socijalnim ishodima, poput emotivne stabilnosti u reagovanju (Paulhus & Williams, 2002), teško narušivim samopoštovanjem (Sedikides, Rudich, Gregg, Kumashiro, & Rusbut, 2004), kao i većim uspehom u osvajanju seksualnih partnera (Jonason, Li, Webster, & Schmitt, 2008; Jonason, Li, & Buss, 2010), uspehu na poslovnom planu, i slično, što sve govori u prilog da psihopatija može voditi socijalnom uspehu u pojedinim oblastima ljudskog funkcionisanja, u borbi za status, resurse, pa i za prenošenje gena uz minimalne napore (Glenn, & Raine, 2009). Ovi nalazi sugerišu da se emotivne, kognitivne i ponašajne odrednice psihopatije mogu sagledati i kao specifični, organizovani sistemi koji predstavljaju potencijalno uspešnu životnu strategiju razvijenu tokom ljudske evolutivne istorije (Crawford, & Salmon, 2002), usmerenu pre svega, na prevazilaženje socijalno relevantnih problema (Buss, 2009).

Teorija životne istorije kao okvir za razumevanje psihopatije. Teorija životne istorije (Glenn, Kurzban, & Raine, 2011) predstavlja okvir iz kojeg se psihopatija može sagledati iz perspektive evolucionarne psihologije, kao svojevrsna životna strategija. Teorija životne istorije polazi od pretpostavke da svi pojedinci imaju na raspolaganju ograničene vremenske i energetske resurse, te da usled toga moraju balansirati sa njihovim korišćenjem pri rešavanju adaptivnih problema. Ukoliko pojedinac uloži svoje resurse i napor u rešavanje jednog adaptivnog problema, ostaće mu manje resursa za rešavanje drugih. Teorija životne istorije govori o nekoliko važnih područja ulaganja resursa: somatsko (resursi usmereni na nastavak individualnog preživljavanja) nasuprot reproduktivnom (resursi usmereni na dobijanje potomstva); roditeljstvo naspram velikog broja partnera; ulaganje u brigu o potomstvu naspram većeg broja dece; ulaganje u buduću naspram ulaganja u mogućnost reprodukcije u sadašnjosti (Kaplan

& Gangestad, 2005). Mada je u principu razvijena da bi se razumele razlike između vrsta, teorija životne istorije je od velike koristi za razumevanje individualnih razlika u ljudskom ponašanju (Buss, 2009). U tom smislu, pojedinci se mogu razlikovati u pogledu količine resursa koji ulažu u svaku od 4 dimenzije. S obzirom da su sve dimenzije međusobno povezane, može se reći da svaki pojedinac ima svojevrsnu životnu strategiju (Figueredo et al., 2006). Shodno tome, svi pojedinci mogu zauzeti neku poziciju na kontinuumu između brze i spore životne strategije. Spora životna strategija je, na primer, povezana sa sigurnim obrascem vezivanja, strategijom podržavajuće komunikacije, sa podrškom i kontaktima sa članovima porodice i prijateljima, sa kapacitetima za dugoročno planiranje i održavanje stabilnih partnerskih veza. S druge strane, brza životna strategija je u vezi sa povećanim rizičnim ponašanjem, smanjenom samokontrolom, sebičnošću, ulaganjem u kratkoročne veze, manjim fokusom na budućnost. Veliki broj istraživanja ukazao je da se, na primer, brzom životnom strategijom mogu objasniti različiti oblici ponašanja – smanjena usmerenost na planiranje budućnosti (Gladden et al. 2009; Figueredo et al. 2007), sklonost rizičnom ponašanju (Figueredo et al. 2005), povećana upotreba alkohola, droga, cigareta (Jonason, Koenig, & Tost, 2010), itd.

Po teoriji životne istorije, crte ličnosti su u neposrednoj vezi sa određenim tipom životne strategije, olakšavaju njihovu koordinaciju, i stoga se javljaju zajedno (Figueredo et al., 2006).

Stoga, pretpostavka da se psihopatija može objasniti brzom životnom strategijom deluje sasvim razumljivo (Jonason, Koenig, & Tost, 2010).

Iako postoje nalazi koji ukazuju da postoji nekompatibilnost između psihopatije i brze životne strategije (Gladden, Figueredo, & Jacobs, 2009), najveći broj istraživanja daje argument u prilog njihovoj povezanosti. Tako, na primer, postoje nalazi da psihopatija negativno korelira (-.20 do -.30) sa Mini-K, instrumentom za procenu životne strategije, na čijem je pozitivnom polu spora, a na negativnom brza životna strategija, što znači da osobe sa psihopatijom teže da imaju bržu životnu strategiju; Takođe, nalazi ukazuju i na negativnu povezanost između psihopatije i planiranja budućnosti, kao i sklonosti rizičnom ponašanju, kao indirektnim indikatorima brze životne strategije; psihopatija korelira sa brojem seksualnih partnera oko .30, sa zloupotrebom droga oko .40, sa konzumiranjem alkohola oko .50 (Jonason, Koenig, & Tost, 2010). Pored toga, postoje nalazi da osobe sa psihopatijom brzo ulaze u nove partnerske veze, lako ih napuštaju da bi započeli nove, i ne ulažu u resurse u dogoročno održavanje veza, što je takođe indirektni indikator brze životne strategije (Jonason, Li, & Buss, 2010).

Mehanizmi objašnjenja psihopatije. Generalno, može se reći da postoji značajno preklapanje između različitih aspekata psihopatije i brze životne strategije. Međutim, postavlja se pitanje mogućih evolucionih mehanizama kojima se psihopatija može objasniti. U literaturi se najčešće navode tri grupe evolucionih mehanizama: mutaciono opterećenje, uslovna adaptacija, odnosno pomeranje kontingenata, kao i različite forme balansirajuće selekcije.

Mutaciono opterećenje (Buss, 2009; Glenn, Kurzban, & Raine, 2011) je mehanizam koji dovodi do promena na fenotipu usled nagomilavanja i održavanja velikog broja mutacija. Neke mutacije su selektivno neutralne i ne dovode do promena u funkcionisanju naših organa. Neke mutacije dovode do razvoja adaptivnih prednosti i bivaju favorizovane od strane prirodne selekcije. Međutim, neke mutacije remete funkcionisanje, i prirodna selekcija nastoji da ove štetne mutacije što pre eliminiše iz genetskog fonda. Međutim, neke mutacije koje nisu previše štetne za organizam mogu se održavati kroz generacije. Mnoge genetske varijacije, uzrokovane mutaciono-selekcionim balansom, odražavaju stare mutacije koje smo nasledili od predaka. Postoje individualne razlike u mutacionom opterećenju, a te individualne razlike mogu doprineti individualnim razlikama u crtama ličnosti, ali i u određenim poremećajima. S obzirom da se crte ličnosti produkt delovanja velikog broja gena, postoji velika mogućnost da se promene izazovu delovanjem slučajnih mutacija. Može se pretpostaviti i da je psihopatija izazvana uticajem kumulativnog efekta velikog broja malih disfunkcija na nivou gena i neuralnih struktura (Keller, & Miller, 2006). Iako se hipoteza o delovanju ovog mehanizma može podržati raznim nalazima (već smo u govorili o istraživanjima koja ukazuju na povezanost psihopatije sa određenim oblicima neurofizioloških promena, pa i disfunkcija, a postoje i stabilni nalazi o komorbiditetu psihopatije i drugih poremećaja ličnosti), postoje i značajni argument protiv delovanja ovog mehanizma kada je psihopatija u pitanju: ima istraživanja koja pokazuju da osobe sa psihopatijom pokazuju bolje rezultate na nekim zadacima i u određenim kontekstima, neke osobine koje se vezuju za psihopatiju, poput površnog šarma, manipulativnosti i slično, mogu biti pozitivno vrednovane u nekim sredinama, a postoje primeri "uspešnih" psihopata, koji postižu značajne uspehe u sredini u kojoj žive (Glenn, Kurzban, & Raine, 2011). Iako delovanje ovog mehanizma ostaje otvoreno za dalja istraživanja, postoje drugi evolucionih mehanizmi koji mogu pružiti bolje objašnjenje psihopatije.

Uslovna adaptacija predstavlja mehanizam kojim se može objasniti fleksibilnost u reakcijama na značajne promene, bilo u sredini, bilo u našim sopstvenim karakteristikama (Buss, 2009). Ovaj mehanizam, pored ostalog,

podrazumeva promene u životnim strategijama uzrokovane nekim snažnim spoljnim ili unutrašnjim događajem. Do promena može doći i u odraslom dobu, ali najčešće dolazi u ranim periodima života, kad je i veća mogućnost da pojedinac prilagodi svoju razvojnu putanju zahtevima svoje fizičke i socijalne sredine, ili svojim sopstvenim karakteristikama (Ellis, Boyce, Belsky, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2011). Takav jedan snažan mehanizam, odnosno, sredinski događaj, na primer, može biti nasilje ili zanemarivanje u detinjstvu, koji može usmeriti dečji razvoj ka brznoj životnoj strategiji (Glenn, Kurzban, & Raine, 2011). Iako ovakve drastične promene mogu biti i često jesu vezane za različite patološke procese, model uslovne adaptacije naglašava da stresni procesi kojima je pojedinac izložen ne narušavaju normalan razvoj, već ga samo usmeravaju ka strategiji koja može biti adaptivna za date uslove.

U tom smislu, od važnosti je razmotriti i mehanizam koji objašnjava individualne razlike u reakciji na stres, a u čijoj osnovi može biti uslovna adaptacija. Model koji su predložili Del Giudice, Ellis, i Shirtcliff (2011) govori da je jedna od uloga sistema za odgovor na stress da koristi informacije iz sredine kako bi razvojnu putanju prilagodio socijalnim i fizičkim zahtevima, u smislu razvoja alternativne životne strategije koja će biti adaptivna za date sredinske uslove. Sistem odgovora na stres dovodi do individualnih razlika u mnogobrojnim aspektima ljudskog funkcionisanja, što govori o tome da ovaj sistem ima ulogu da koordiniše promene u životnim strategijama pojedinca. Slab odgovor na stres može pomoći pojedincima da održe pažnju i budnost u ugrožavajućim situacijama, da preduzimaju rizične postupke, da budu manje osetljivi na informacije iz sredine, da razviju eksploatacioni interpersonalni stil. Slab odgovor na stres, dakle, može imati adaptivnu vrednost u pojedinim visoko-rizičnim sredinama, i češće se identifikuje kod osoba sa psihopatijom. Stoga, uslovna adaptacija može biti jedno od objašnjenja psihopatije iz adaptacionističke perspektive.

Balansirajuća selekcija je još jedan od mehanizama kojim se može objasniti psihopatija. O balansirajućoj selekciji se govori kada se genetska varijabilnost održava selekcijom tako da različiti ekstremi iste crte bivaju favorizovani u različitim sredinskim uslovima (Buss, 2009). Iako balansirajuća selekcija postoji u različitim formama, za razumevanje psihopatije su verovatno najvažnije dve: selekcija na osnovu sredinske heterogenosti i selekcija zavisna od učestalosti.

Selekcija na osnovu sredinske heterogenosti podrazumeva da se sredine u kojima ljudi žive razlikuju po karakteristikama koje su važne za opstanak

(klimatski uslovi, patogeni, predatori); ove razlike mogu održavati genetsku varijansu crta ličnosti: u određenim okolnostima određene crte (ili vrednosti crta) će imati visoku adaptivnu vrednost, a u nekim drugim ne. Na primer, u određenim sredinama će ponašanje tipično za psihopatiju biti u većoj meri korisno za pojedinca nego što će biti ugrožavajuće – na primer, u visokorizičnim sredinama, dok pod nekim drugim uslovima može biti obrnuto. Iako postoje nalazi koji idu u prilog tome da psihopatija pod nekim okolnostima ima pozitivne ishode za pojedinca (videti, na primer, Glenn, Kurzban, & Raine, 2011), praktično, hipoteza o sredinskoj heterogenosti nije dovoljno empirijski testirana kada je u pitanju psihopatija. Ipak, kako je ova oblast tek u začetku, i postoje radovi koji ukazuju na efekte sredinske heterogenosti na bazične dimenzije ličnosti (Camperio Ciani, Veronese, Capiluppi, & Sartori, 2007), može se očekivati i veća empirijska podrška ovoj hipotezi o delovanju selekcije na osnovu sredinske heterogenosti na psihopatiju.

Drugi pretpostavljeni mehanizam delovanja balansirane selekcije je selekcija zavisna od učestalosti. O ovom tipu selekcije govori se kad se dve ili više različitih strategija održavaju u populaciji u različitim frekvencijama (Buss, 2009) – u ovom slučaju, selekcija favorizuje crtu čija je učestalost u populaciji niska. Tako, na primer, u sredinama u kojima je najveći broj ljudi usvojio strategiju saradnje, mali broj pojedinaca može održavati jednu sebičnu, eksploatacionu strategiju. Ova strategija može imati veliku adaptivnu vrednost dok god je retka, ali ako postane učestalija, njena adaptivna vrednost opada. Ako se ima u vidu da je učestalost psihopatije u opštoj populaciji oko 1%, može se pretpostaviti da ovaj tip selekcije verovatno na najbolji način može objasniti psihopatiju. Međutim, selekcija zavisna od učestalosti podrazumeva da postoji balans između adaptivnih i neadaptivnih posledica selekcionisane strategije – u tom pravcu, postoje nalazi koji idu u prilog ovoj hipotezi: na primer, kada je u pitanju reprodukcija, osobe sa psihopatijom će stupati u veći broj seksualnih odnosa sa različitim partnerima, što povećava verovatnoću da imaju brojnije potomstvo; međutim, njihovo ulaganje u vezu i odnose sa partnerima, kao i njihovo ulaganje u decu će biti skromno, što smanjuje verovatnoću njihovog reproduktivnog uspeha. Glenn, Kurzban, & Raine, (2011) su napravili detaljan pregled prednosti i nedostataka različitih crta psihopatije, koji idu u prilog delovanju balansirane selekcije zavisne od učestalosti.

Svaka od ovih teorija ima potencijal da objasni individualne razlike u psihopatiji. Međutim, svi pretpostavljeni mehanizmi mogu delovati zajedno, i za svaki od njih ima argumenata i za i protiv, te je teško odrediti koji od ovih mehanizama može objasniti psihopatiju na najbolji način. Međutim, iz svega navedenog, može se zaključiti da psihopatija može imati maladaptivnu, ali i

adaptivnu vrednost po organizam, te da se može posmatrati kao specifična životna strategija. Iako istraživanja usmerena na ispitivanje hipoteza izvedenih iz evoluciono-psihološke paradigme jesu tek na početku, imaju značajnu moć da rasvetle mehanizme, u ovom slučaju, nastanka, razvoja i prirode psihopatije, a potencijal adaptacionističke perspektive da objasni prirodu psihopatije je veliki.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Ovaj rad imao je za cilj da razmotri različite perspektive u razumevanju psihopatije: kliničku, empirijsku, ličnosnu, i evoluciono-psihološku. Klinički pristup, tokom svojih više od 200 godina razvoja i izučavanja psihopatije, rezultirao je detaljnim opisom psihopatije, a dao je i nozološke sisteme, u okviru kojih psihopatija može da se razume u kontekstu drugih kliničkih sindroma, pre svega, drugih poremećaja ličnosti. Klinički pristup, a iz kliničkog diskursa je psihopatija i proistekla, dao je deskripciju i klasifikaciju psihopatije, od prvih Pinel-ovih radova, preko Cleckley-evih kriterijuma psihopatije do savremenih klasifikacionih sistema: aktuelnih DSM-IV i ICD-10, i DSM-V, koji unosi ozbiljan zaokret u razumevanju psihopatije ali i drugih psihopatoloških stanja i bolesti u odnosu na aktuelne nomenklature. Kao začetnik empirijskog pristupa izučavanju psihopatije, Robert Hare je dao jednu od prvih operacionalizacija psihopatije, a na bazi Cleckley-evih kriterijuma. Čeklista za procenu psihopatije, i njena revizija – PCL-R, kao i sve druge modifikacije Čekliste koje su plod rada Harea i njegovih saradnika, uključujući i instrumente namenjene samoproceni, i danas predstavljaju "zlatni standard" u proceni psihopatije, o čemu govori njihova obimna primena u istraživačkoj, ali i kliničkoj i forenzičkoj praksi. Hareovi kriterijumi, kao i instrumenti za procenu, jedni su od standarda za procenu na koje će se oslanjati i DSM-V. Od prvih Hareovih radova, počinje period intenzivnog empirijskog proučavanja psihopatije, njene strukture, distribucije, etiologije, neurobiološke osnove, korelata, razvoja novih modela psihopatije, novih operacionalizacija, razumevanja psihopatije u razvojnom kontekstu, kontekstu životnog ciklusa, itd. Od početka 90-ih godina XX veka, sa novim probojem leksičkih studija ličnosti, i razvojem pre svega modela Velikih pet, i njemu srodnog petofaktorskog modela ličnosti, a kasnije i šestofaktorskog, napravljen je kontekst za razumevanje različitih dimenzionalnih fenomena kao konstelacija bazičnih dimenzija ličnosti na različitim nivoima njihovih vrednosti. Ne samo da su pronađene jasne i smislene korelacije između domena ličnosti i različitih faktora psihopatije, već su ajtemi psihopatije uspešno "prevedeni", pre svega, na jezik Petofaktorskog modela, i svedeni

na facete NEO PI R-a. Ovakav pristup omogućio je da se psihopatija, kao i drugi poremećaji ličnosti, pre svega sagledaju iz perspektive normalnog ljudskog funkcionisanja – kao ekstremne manifestacije bazičnih dimenzija ličnosti.

I konačno, evolucionarna psihologija omogućila je da se psihopatija sagleda iz radikalno drugačije perspektive – ne isključivo kao poremećaj, već pre kao evolucionarna, adaptivna strategija pojedinca u nekim psihosocijalnim okolnostima. Iako je tek u začetku, i iako veliki broj pitanja i dalje ostaje otvoren, evolucionarna teorija ima visoku eksplanatornu moć. Kada je razumevanje psihopatije u pitanju, kao, uostalom, i drugih konstrukata individualnih razlika, evolucionarna teorija ne nudi samo široki teorijski okvir za razumevanje razvoja i njene adaptivne ili maladaptivne vrednosti, već nudi i mogućnost postavljanja i testiranja vrlo jasnih i testabilnih naučnih hipoteza. Stoga, ne treba posebno naglašavati da je važno, i pre svega, saznavno korisno, mnoga otvorena pitanja o prirodi, razvoju i implikacijama psihopatije, izučavati iz perspektive evolucionarne psihologije.

LITERATURA

- (1) Arrigo, B. A., & Shipley, S. (2001). The confusion over psychopathy (I): Historical considerations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(3), 325-344.
- (2) Ashton, M. C., & Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150-166.
- (3) Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., de Vries, R.E., Di Blas, L., Boies, K., & De Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: solutions from psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 356–366.
- (4) Ashton, M. C., Lee, K., & Son, C. (2000). Honesty as the sixth factor of personality: Correlations with Machiavellianism, primary psychopathy, and social adroitness. *European Journal of Personality*, 14(4), 359-368.
- (5) Biro, M., Smederevac, S., & Novović, Z. (2008). Antisocial behavior: Dimension or category(ies)? *Psihologija*, 41(3), 275-293.
- (6) Blair, R. J. R., Peschardt, K. S., Budhani, S., Mitchell, D. G. V., & Pine, D. S. (2006). The development of psychopathy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3-4), 262-276.

- (7) Blonigen, D. M., Hicks, B. M., Krueger, R. F., Patrick, C. J., & Iacono, W. G. (2006). Continuity and change in psychopathic traits as measured via normal-range personality: A longitudinal-biometric study. *Journal of Abnormal Psychology, 115*(1), 85–95.
- (8) Buss, D. M. (2009). How can evolutionary psychology successfully explain personality and individual differences? *Perspectives on Psychological Science, 4*, 359–366.
- (9) Camperio Ciani, A. S., Capiluppi, C., Veronese, A., & Sartori, G. (2007). The adaptive value of personality differences revealed by small island population dynamics. *European Journal of Personality, 21*(1), 3-22.
- (10) Cooke, D. J., & Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: towards a hierarchical model. *Psychological assessment, 13*(2), 171.
- (11) Costa Jr, P. T., & McCrae, R. R. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. *The five factor model of personality: Theoretical perspectives*. Hrsg.: JS Wiggins. New York, 51-87.
- (12) Čolović, P. (2011). Dve kategorije ili jedna dimenzija: taksometrijske analize modaliteta rizičnog ponašanja. *Primenjena psihologija, 4*, 353-376.
- (13) Decuyper, M., De Pauw, S., De Fruyt, F., De Bolle, M., & De Clercq, B. J. (2009). A meta-analysis of psychopathy-, antisocial PD-and FFM associations. *European Journal of Personality, 23*(7), 531-565.
- (14) Del Giudice, M., Ellis, B. J., & Shirtcliff, E. A. (2011). The adaptive calibration model of stress responsivity. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 35*(7), 1562-1592.
- (15) de Vries, R. E., Lee, K., & Ashton, M. C. (2008). The Dutch HEXACO Personality Inventory: Psychometric properties, self–other agreement, and relations with psychopathy among low and high acquaintanceship dyads. *Journal of Personality Assessment, 90*(2), 142-151.
- (16) de Vries, R. D., & Kampen, D. V. (2010). The HEXACO and 5DPT models of personality: a comparison and their relationships with psychopathy, egoism, pretentiousness, immorality, and Machiavellianism. *Journal of personality disorder, 24*(2), 244-57.
- (17) Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual review of psychology, 41*(1), 417-440.
- (18) Edens, J. F., Marcus, D. K., Lilienfeld, S. O., & Poythress Jr, N. G. (2006). Psychopathic, not psychopath: taxometric evidence for the

- dimensional structure of psychopathy. *Journal of abnormal psychology, 115*(1), 131-44.
- (19) Edens, J. F., Marcus, D. K., & Vaughn, M. G. (2011). Exploring the taxometric status of psychopathy among youthful offenders: is there a juvenile psychopath taxon? *Law and human behavior, 35*(1), 13-24.
- (20) Ellis, B. J., Boyce, W. T., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2011). Differential susceptibility to the environment: An evolutionary-neurodevelopmental theory. *Development and psychopathology, 23*(1), 7.
- (21) Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., Sefcek, J. A., Kirsner, B. R., & Jacobs, W. J. (2005). The K-factor: individual differences in life history strategy. *Personality and Individual Differences, 39*, 1349–1360.
- (22) Figueredo, A. J., Vasquez, G., Brumbach, B. H., Schneider, S. M. R., Sefcek, J. A., Tal, I. R., et al. (2006). Consilience and life history theory: From genes to brain to reproductive strategy. *Developmental Review, 26*, 243–275.
- (23) Figueredo, A. J., Vásquez, G., Brumbach, B. H., & Schneider, S. M. R. (2007). The K-factor, covitality, and personality: a psychometric test of life history theory. *Human Nature, 18*, 47–73.
- (24) Forsman, M., Lichtenstein, P., Andershed, H., & Larsson, H. (2008). Genetic effects explain the stability of psychopathic personality from mid-to late adolescence. *Journal of abnormal psychology, 117*(3), 606.
- (25) Gaughan, E. T., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2012). Examining the utility of general models of personality in the study of psychopathy: a comparison of the HEXACO-PI-R and NEO PI-R. *Journal of personality disorders, 26*(4), 513-523.
- (26) Gladden, P. R., Figueredo, A. J., & Jacobs, W. J. (2009). Life history strategy, psychopathic attitudes, personality, and general intelligence. *Personality and Individual Differences, 46*(3), 270-275.
- (27) Glenn, A. L., & Raine, A. (2009). Psychopathy and instrumental aggression: Evolutionary, neurobiological, and legal perspectives. *International Journal of Law and Psychiatry, 32* (4), 253-258
- (28) Glenn, A. L., Kurzban, R., & Raine, A. (2011). Evolutionary theory and psychopathy. *Aggression and violent behavior, 16*(5), 371-380.
- (29) Goldberg, L. R. (1990). An alternative" description of personality": the big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(6), 1216.

- (30) Guay, J. P., Ruscio, J., Knight, R. A., & Hare, R. D. (2007). A taxometric analysis of the latent structure of psychopathy: Evidence for dimensionality. *Journal of Abnormal Psychology, 116*(4), 701-716.
- (31) Hare, R. D. (1985). Comparison of procedures for the assessment of psychopathy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 53*(1), 7-16.
- (32) Hare, R. D. (1991). *The Psychopathy Checklist—Revised manual*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
- (33) Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology, 4*, 217-246.
- (34) Hare, R. D., Harpur, T. J., Hakstian, A. R., Forth, A. E., Hart, S. D., & Newman, J. P. (1990). The revised Psychopathy Checklist: Reliability and factor structure. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology, 2*(3), 338-341.
- (35) Harpur, T., Hakstian, A., Hare, R. (1988). Faktor Structure of the Psychopathy Checklist. *A Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56* (5), 741-747.
- (36) Harris, G. T., Rice, M. E., & Quinsey, V. L. (1994). Psychopathy as a taxon: Evidence that psychopaths are a discrete class. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*, 387-397.
- (37) Haslam, N., Holland, E., & Kuppens, P. (2012). Categories versus dimensions in personality and psychopathology: A quantitative review of taxometric research. *Psychological medicine, 1* (1), 1-18.
- (38) Hervé, H. F., Justus Hayes, P., & Hare, R. D. (2003). Psychopathy and sensitivity to the emotional polarity of metaphorical statements. *Personality and Individual Differences, 35*(7), 1497-1507.
- (39) Hicks, B. M., Carlson, M. D., Blonigen, D. M., Patrick, C. J., Iacono, W. G., & McGue, M. (2012). Psychopathic personality traits and environmental contexts: Differential correlates, gender differences, and genetic mediation. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 3*(3), 209.
- (40) Jonason, P. K., & McCain, J. (2012). Using the HEXACO model to test the validity of the Dirty Dozen measure of the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*.
- (41) Jonason, P. K., Li, N. P., & Buss, D. M. (2010). The costs and benefits of the Dark Triad: Implications for mate poaching and mate retention tactics. *Personality and Individual Differences, 48*(4), 373-378.
- (42) Jonason, P. K., Koenig, B. L., & Tost, J. (2010). Living a fast life. *Human Nature, 21* (4), 428-442.

- (43) Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. D., & Schmitt, D. P. (2008). The dark triad: Facilitating a short-term mating strategy in men. *European Journal of Personality, 23*(1), 5-18.
- (44) Kaplan, H. S., & Gangestad, S. W. (2005). Life history theory and evolutionary psychology. In: Buss, D.M. (ed.): *The handbook of evolutionary psychology* (pg. 68-95). John Wiley & Sons.
- (45) Keller, M. C., & Miller, G. (2006). Resolving the paradox of common, harmful, heritable mental disorders: Which evolutionary genetic models work best? *The Behavioral and Brain Sciences, 29*, 385-452.
- (46) Knežević, G., Džamonja-Ignjatović, T., Đurić-Jočić, D. (2004): *Petofaktorski model ličnosti*. Beograd: CPP DPS
- (47) Kujačić, D. (2006). *Primena revidirane verzije Čekliste za procenu psihopatije Roberta Harea na srpskoj populaciji: preliminarne psihometrijske analize*. Neobjavljeni diplomski rad. Beograd: Filozofski fakultet
- (48) Larsson, H., Andershed, H., & Lichtenstein, P. (2006). A genetic factor explains most of the variation in the psychopathic personality. *Journal of abnormal psychology, 115*(2), 221-230.
- (49) Lee, K., & Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences, 38*(7), 1571-1582.
- (50) Lee, K., Ashton, M. C., Wiltshire, J., Bourdage, J. S., Visser, B. A., & Gallucci, A. (2012). Sex, Power, and Money: Prediction from the Dark Triad and Honesty-Humility. *European Journal of Personality*. (Early view)
- (51) Lynam, D. R., & Widiger, T. A. (2007). Using a general model of personality to identify the basic elements of psychopathy. *Journal of Personality Disorders, 21*(2), 160-178.
- (52) Lynam, D. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Raine, A., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2005). Adolescent psychopathy and the Big Five: Results from two samples. *Journal of Abnormal Child Psychology, 33*(4), 431-443.
- (53) Marcus, D. K., John, S. L., & Edens, J. F. (2004). A taxometric analysis of psychopathic personality. *Journal of abnormal psychology, 113*(4), 626-635.
- (54) Marshall, L. A., & Cooke, D. J. (1999). The childhood experiences of psychopaths: A retrospective study of familial and societal factors. *Journal of Personality Disorders, 13*(3), 211-225.

- (55) Međedović, J. (2010). Bazična struktura ličnosti i psihopatija - doprinos dezintegracije. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 29(1-2), 7-29.
- (56) Međedović, J. (2012). Topography of dishonesty: Mapping the opposite pole of honesty-humility personality domain. *Primenjena psihologija*, 5(2), 115-135.
- (57) Meehl, P. E. (1999). Clarifications about taxometric method. *Applied and Preventive Psychology*, 8, 165-174.
- (58) Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., & Leukefeld, C. (2001). Personality disorders as extreme variants of common personality dimensions: Can the Five factor model adequately represent psychopathy? *Journal of Personality*, 69(2), 253-276.
- (59) Miller, J. D., & Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: a meta-analytic review. *Criminology*, 39(4), 765-798.
- (60) Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2003). Psychopathy and the five-factor model of personality: A replication and extension. *Journal of Personality Assessment*, 81(2), 168-178.
- (61) Mullins-Sweatt, S. N., Glover, N. G., Derefinco, K. J., Miller, J. D., & Widiger, T. A. (2010). The search for the successful psychopath. *Journal of Research in Personality*, 44(4), 554-558.
- (62) Murrie, D. C., Marcus, D. K., Douglas, K. S., Lee, Z., Salekin, R. T., & Vincent, G. (2007). Youth with psychopathy features are not a discrete class: A taxometric analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(7), 714-723.
- (63) Neumann, C. S., Hare, R. D., & Newman, J. P. (2007). The superordinate nature of the Psychopathy Checklist-Revised. *Journal of personality disorders*, 21(2), 102-117.
- (64) Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563.
- (65) Pereira, N., Huband, N., Duggan, C. (2008). Psychopathy and personality: An investigation of the relationship between the NEO-Five Factor Inventory (NEO-FFI) and the Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) in a hospitalized sample of male offenders with personality disorder. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 216-223.
- (66) Petrović, B., Međedović, J. (2012). Prednosti HEXACO modela bazične strukture ličnosti u objašnjenju subkliničke psihopatije. *Knjiga rezimea sa naučnog skupa "Drugi sarajevski dani psihologije"*, Filozofski fakultet, Sarajevo.

- (67) Piquero, A. R., Farrington, D. P., Fontaine, N. M., Vincent, G., Coid, J., & Ullrich, S. (2012). Childhood risk, offending trajectories, and psychopathy at age 48 years in the Cambridge study in delinquent development. *Psychology, Public Policy, and Law, 18*(4), 577-598.
- (68) Osumi, T., & Ohira, H. (2010). The positive side of psychopathy: Emotional detachment in psychopathy and rational decision-making in the ultimatum game. *Personality and Individual Differences, 49*(5), 451-456.
- (69) Radulović, D. (2006). *Psihopatija i prestupništvo*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (70) Ribeiro da Silva, D., Rijo, D., & Salekin, R. T. (2012). Child and adolescent psychopathy: A state-of-the-art reflection on the construct and etiological theories. *Journal of Criminal Justice, 40*(4), 269-277.
- (71) Rilling, J. K., Glenn, A. L., Jairam, M. R., Pagnoni, G., Goldsmith, D. R., Efenbein, H. A., & Lilienfeld, S. O. (2007). Neural correlates of social cooperation and non-cooperation as a function of psychopathy. *Biological psychiatry, 61*(11), 1260-1271.
- (72) Roose, A., Bijttebier, P., Claes, L., Lilienfeld, S. O., De Fruyt, F., & Decuyper, M. (2012). Psychopathic traits in adolescence and the five factor model of personality. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 34*(1), 84-93.
- (73) Ross, S. R., Benning, S. D., Patrick, C. J., Thompson, A., & Thurston, A. (2009). Factors of the Psychopathic Personality Inventory criterion-related validity and relationship to the BIS/BAS and five-factor models of personality. *Assessment, 16*(1), 71-87.
- (74) Sedikides, C., Rudich, E. A., Gregg, A. P., Kumashiro, M., & Rusbul, C. (2004). Are normal narcissists psychologically healthy: Self-esteem matters. *Journal of personality and social psychology, 87*(3), 400-416.
- (75) Skilling, T. A., Harris, G. T., Rice, M. E., & Quinsey, V. L. (2002). Identifying persistently antisocial offenders using the Hare Psychopathy Checklist and DSM Antisocial Personality Disorder criteria. *Psychological Assessment, 14*, 27-38.
- (76) Skodol, A. E., Clark, L. A., Bender, D. S., Krueger, R. F., Morey, L. C., Verheul, R., ... & Oldham, J. M. (2011). Proposed changes in personality and personality disorder assessment and diagnosis for DSM-5 Part I: Description and rationale. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 2*(1), 4-22.

- (77) Skodol, A. E., Bender, D. S., Morey, L. C., Clark, L. A., Oldham, J. M., Alarcon, R. D., ... & Siever, L. J. (2011). Personality disorder types proposed for DSM-5. *Journal of Personality Disorders, 25*(2), 136-169.
- (78) Taylor, J., Loney, B. R., Bobadilla, L., Lacono, W. G., & McGue, M. (2003). Genetic and environmental influences on psychopathy trait dimensions in a community sample of male twins. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*(6), 633-645.
- (79) Vachon, D. D., Lynam, D. R., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2012). Generalizing the nomological network of psychopathy across populations differing on race and conviction status. *Journal of abnormal psychology, 121*(1), 263-269.
- (80) Vernon, P. A., Villani, V. C., Vickers, L. C., & Harris, J. A. (2008). A behavioral genetic investigation of the Dark Triad and the Big 5. *Personality and Individual Differences, 44*(2), 445-452.
- (81) Verona, E., Patrick, C. J., Curtin, J. J., Bradley, M. M., & Lang, P. J. (2004). Psychopathy and physiological response to emotionally evocative sounds. *Journal of abnormal psychology, 113*(1), 99-108.
- (82) Vitacco, M., Neumann, C., Jackson, R. (2005). Testing a Four-Factor Model of Psychopathy and Its Association With Ethnicity, Gender, Intelligence, and Violence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 73*(3), 466-476.
- (83) Walters, G. D., Gray, N. S., Jackson, R. L., Sewell, K. W., Rogers, R., Taylor, J., & Snowden, R. J. (2007). A taxometric analysis of the Psychopathy Checklist: Screening Version (PCL: SV): Further evidence of dimensionality. *Psychological Assessment, 19*(3), 330.
- (84) Widiger, T. A., & Costa Jr, P. T. (2012). Integrating normal and abnormal personality structure: The five factor model. *Journal of Personality*. (Early view)
- (85) Widiger, T. A., & Lynam, D. R. (1998). Psychopathy and the five-factor model of personality. In: Millon, T., Simonsen, S., Birket-Smith, M., & Davis, R.D. (eds): *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior* (pg. 171-187). New York: the Guilford Press
- (86) Williams, K., Paulhus, D., Hare, R. (2007). Capturing the four-factor structure of psychopathy in college students via self-report. *Journal of Personality Assessment, 88*, 205-219.
- (87) Wright, E. M. (2009). The Measurement of Psychopathy Dimensional and Taxometric Approaches. *International journal of offender therapy and comparative criminology, 53*(4), 464-481.

ALTERNATIVE VIEWS ON PSYCHOPATHY: FROM PATHOLOGY TO ADAPTIVE LIFE STRATEGY

Psychopathy is a construct that attracts the attention of practitioners and researchers for more than 200 years. A large number of studies of psychopathy have been carried out to date, particularly in the last 20-odd years, making a significant contribution to the understanding of this phenomenon. This paper analyzes different theoretical viewpoints of understanding psychopathy, from a clinical context from which it sprang, and in which is almost exclusively seen as a form of pathological behavior, towards an attempt to understand the psychopathy as an extreme manifestation of basic personality traits, and finally, a view of psychopathy as an adaptive life history strategy. Arguments are provided in favor of the latter viewpoint.

KEY WORDS: psychopathy / a personality disorder / the basic dimensions of personality / adaptation / evolutionary psychology